

Katedra i Zakład Histologii i Embriologii. Akademia Medyczna w Lublinie
Kierownik: prof. dr hab. n. med. Irena Królikowska-Prasał

Alicja ZARĘBSKA

**Wpływ gonadektomii i podawania Mesteronu na komórki części
zewnątrzwydzielniczej trzustki szczura białego**

Влияние гонадоктомии и применения Местерона на клетки наружносекторной части
поджелудочной железы белой крысы

The Influence of Gonadectomy and Mesterone Treatment on Pancreas Exocrine Cells
of White Rats

Obustronna gonadektomia w sposób istotny zaburza równowagę hormonalną, powodując przerwanie naturalnego sprzężenia zwrotnego między podwzgórzem, przysadką i gonadami. Znana jest podobna wrażliwość trzustki i gonad w przypadku działania niektórych czynników infekcyjnych (6).

Kliniczne objawy gonadektomii można łagodzić podawaniem syntetycznego związku androgennego — Mesteronu (Methyltestosterone: 17 β -Hydroksy-17 α -metyloandrost-4-en-3-on) (5). W związku z tym postanowiono prześledzić zachowanie się komórek zewnątrzwydzielniczych trzustki po chirurgicznym obustronnym usunięciu gonad u dojrzałych płciowo samców szczurów białych, ponieważ wiadomo, że prawidłowa czynność obu części trzustki jest niezbędna dla organizmu. Jednocześnie powszechnie znany jest fakt reagowania przewodu pokarmowego w przypadku schorzeń innych narządów bądź przejściowego działania czynników stresowych na organizm.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Doświadczenie przeprowadzono na szczurach-samcach rasy Wistar hodowli wsobnej o m.c. 300–350 g. Zwierzęta zostały podzielone na 2 grupy doświadczalne i 1 kontrolną, liczące po 5 zwierząt:

Grupa kontrolna — zwierzęta nie operowane, otrzymywały sondą codziennie rano przed karmieniem sól fizjologiczną.

Grupa I doświadczalna — zwierzęta po obustronnej gonadektomii, podobnie jak zwierzęta grupy kontrolnej otrzymywały sól fizjologiczną.

Grupa II doświadczalna — zwierzęta po obustronnej gonadektomii, otrzymywały przez 8 dni codziennie rano sondą przed karmieniem Mesteron firmy „Polfa” w dawce 2 mg/kg m.c. w postaci zawiesiny w soli fizjologicznej. Jednorazowo każde zwierzę otrzymało 0,7 mg Mesteronu, a łączna dawka dla każdego ze zwierząt wynosiła 6,3 mg. Podawanie preparatu rozpoczęto w 3 dni po operacji.

Obserwacjami klinicznymi nie stwierdzono ujemnego wpływu zastosowanej dawki na samopoczucie i zachowanie się zwierząt. Szczury były karmione standardową paszą granulowaną i miały pod dostatkiem wody do picia. Zabijano je przez usypianie eterem.

Na fragmentach trzustki wykonano następujące badania histologiczne, histochemiczne i morfometryczne: 1) przeglądowe barwienie hematoksyliną i eozyną; 2) barwienie kwasów nukleinowych gallocyjaniną według metody Einarsona; 3) oznaczanie aktywności fosfatazy zasadowej i kwaśnej według metody Gomoriego; 4) pomiary jąder komórkowych*; 5) pomiary względnej ilości kwasów nukleinowych**.

WYNIKI BADAŃ

Po zastosowaniu przeglądowego barwienia hematoksyliną i eozyną w trzustce zwierząt grup I i II doświadczalnych nie stwierdzono zmian morfologicznych w porównaniu ze zwierzętami kontrolnymi.

Aktywność fosfatazy zasadowej nie różniła się w porównaniu z aktywnością enzymu w trzustce zwierząt kontrolnych, jedynie w błonach podstawnych pęcherzyków trzustkowych u zwierząt grupy I doświadczalnej była trochę słabsza.

Aktywność fosfatazy kwaśnej w częściach szczytowych komórek wielu pęcherzyków u zwierząt grupy I doświadczalnej była silniejsza niż u zwierząt kontrolnych. W grupie II doświadczalnej tylko w nielicznych pęcherzykach stwierdzono większą aktywność enzymu.

Powierzchnia przekroju jąder komórkowych po gonadektomii (grupa I dośw.) była większa o $3,51 \mu^2$ w porównaniu z analogiczną powierzchnią zwierząt kontrolnych (tab. 1). Po podawaniu zwierzętom gonadektomizowanym Mesteronu obserwowano mniejszy wzrost powierzchni przekroju jąder ($2,24 \mu^2$) aniżeli w grupie I doświadczalnej.

Względna zawartość kwasów nukleinowych w komórkach zewnątrzwydzielniczych prawie nie uległa zmianie u zwierząt gonadektomizowanych (tab. 2), natomiast wzrosła po podawaniu Mesteronu operowanym zwierzętom.

---

* Stosując powiększenie $1000 \times$ mierzono przy pomocy mikroskopu projekcyjnego najmniejszą i największą średnicę jądra, a następnie obliczano powierzchnię przekroju za pomocą wzorów: πr^2 — na pole koła, πab — na pole elipsy. Na skrawkach trzustki każdego ze zwierząt mierzono 100 jąder w losowo wybranych pęcherzykach. Następnie ustalano średnią powierzchnię przekroju jądra dla każdej grupy.

** Na preparatach barwionych gallocyjaniną mierzono względną zawartość DNA i RNA przy pomocy histofotometru „Schnellphotometer III”. Wielkości pomiarów były odwrotnie proporcjonalne do ilości kwasów nukleinowych. Na skrawkach trzustki każdego ze zwierząt wykonano 100 pomiarów, a następnie ustalono średni pomiar dla każdej grupy.

Tab. 1. Powierzchnia przekroju jąder komórkowych w komórkach zewnątrzwydzielniczych (μ^2)
Surface of the section of cellular nuclei in exocrine cells (μ^2)

Grupa kontrolna	Grupa I doświadczalna gonadektomia	Grupa II doświadczalna gonadektomia + Mesteron
14,59	18,10 + 3,51	16,83 + 2,24

Tab. 2. Względna zawartość kwasów nukleinowych w komórkach zewnątrzwydzielniczych
Relative content of nucleic acids in exocrine cells

Grupa kontrolna	Grupa I doświadczalna gonadektomia	Grupa II doświadczalna gonadektomia + Mesteron
61,66	61,86 - 0,20	59,50 + 2,16

DYSKUSJA

Prześledzenie zachowania się części zewnątrzwydzielniczej trzustki po obustronnej gonadektomii jest bardzo interesujące ze względów klinicznych. Przy zaburzonej homeostazie organizmu często spotykane są zaburzenia fizjologiczne ze strony przewodu pokarmowego, z którym trzustka pozostaje w ścisłej łączności. Oprócz wspólnego unaczynienia głowy trzustki z dwunastnicą posiada również liczne wieloneuronowe połączenia z żołądkiem i jelitami. W ten sposób bodźce mechaniczne lub chemiczne działające na śluzówkę żołądka i jelit wywołują odruchowe zmiany wydzielania trzustkowego za pośrednictwem odruchów żołądkowo-jelitowo-trzustkowych z udziałem lub bez nerwów błędnych lub współczulnych (3, 11). Ponadto trzustka posiada obfite unerwienie peptydergiczne. Włókna nerwowe wykazujące immunoreaktywne peptydy, zwłaszcza VIP (naczyniowy peptyd jelitowy) i GRP (peptyd uwalniający gastrynę), somatostatynę, enkefalinę, substancję P i inne wykazano w obrębie nerwów błędnych oraz w interneuronach splotów w mięszu gruczołu. Przypuszcza się, że neuropeptydy uwalniane na zakończeniach włókien peptydergicznych mogą modulować uwalnianie przywspółczulnych i współczulnych neuromediatorów, wpływać na działanie różnych hormonów regulujących czynności wydzielnicze trzustki lub działać wprost na komórki gruczołowe (3).

Obustronna gonadektomia powoduje u szczurów płci męskiej zmniejszenie fizjologicznego poziomu androgenów, których nadmiar, odpowiedzialny za adaptację organizmu do warunków stresowych, nie są w stanie zrekompenzować. Konsekwencją gonadektomii jest zwiększone wydzielanie gonadotropin (FSH i LH) przez przysadkę oraz hormonów uwalniających gonadotropiny (FSH-RH i LH-RH) przez podwzgórze. Pogłębia to jeszcze bardziej dysproporcje hormonalne, modulując na poziomie biochemicznym i ultrastrukturalnym

czynność wielu narządów (2, 7, 14). Jednym z gruczołów reagujących na brak oraz dodatkowe podawanie hormonów androgennych jest przyusznica szczura (12, 13). Ślinianka ta ma bardzo podobną budowę histologiczną do trzustki i podobną wrażliwość w stosunku do niektórych czynników infekcyjnych (6).

W przeprowadzonym doświadczeniu badania trzustki wykonano po krótkotrwałej, 11-dniowej, gonadektomii. Nie stwierdzono różnic morfologicznych w gruczole zwierząt doświadczalnych, które byłyby widoczne w mikroskopie świetlnym, w porównaniu ze zwierzętami kontrolnymi. Jednakże pomiary kariometryczne wykazały zwiększenie powierzchni przekroju jąder komórek zewnątrzwydzielniczych o $3,51 \mu^2$. Wzrost objętości jąder po gonadektomii obserwował także Malendowicz (7) w warstwie pasmowatej nadnerczy.

Odnosnie ilości kwasów nukleinowych w komórkach pęcherzykowych trzustki stwierdzono w przeprowadzonym doświadczeniu minimalne zmniejszenie ich ilości u zwierząt grupy I doświadczalnej w porównaniu ze zwierzętami kontrolnymi. Jest to związane ze zmniejszeniem się aktywności metabolicznej komórek i mniej intensywną wymianą między jądrem komórkowym i cytoplazmą jako jedną z przyczyn zwiększenia się objętości jąder komórkowych.

Badania histochemiczne również sugerują zmniejszenie się aktywności metabolicznej komórek surowiczych. Aktywność fosfatazy zasadowej zmniejszyła się w błonach podstawnych otaczających pęcherzyki trzustki i w błonach komórkowych komórek surowiczych. Ponieważ enzym spełnia ważną rolę przy rozkładzie estrów fosforanowych oraz transporcie przez błony (4), można przypuszczać, że procesy te w przypadku niedoboru androgenów uległy osłabieniu. Fosfataza kwaśna, przeciwnie do zasadowej, wykazywała w trzustce zwierząt gonadektomizowanych wzmoczenie aktywności w komórkach pęcherzykowych. Enzym ten, występujący w postaci izoenzymów w różnych komórkach, odgrywa ważną rolę w procesach wewnątrzkomórkowego trawienia i sekrecji (4, 8). Biorąc pod uwagę wszystkie badane parametry, można sądzić, że w komórkach zewnątrzwydzielniczych trzustki zwierząt grupy I doświadczalnej komórkowe procesy lityczne uległy wzmoczeniu.

Rozważając wpływ gonadektomii na trzustkę, należy uwzględnić przede wszystkim odpowiedź przysadki i nadnerczy na zastosowany zabieg operacyjny, a także ściśle współdziałanie hormonów androgennych z hormonem wzrostu i hormonami tarczycy w anabolicznym działaniu na organizm. Zmiany w interakcji hormonalnej mogą wpływać modulująco na aktywność enzymów wewnątrzkomórkowych oraz na procesy sekrecyjne komórek trzustki. Zwiększone wydzielanie kortykotropiny, co ma miejsce po gonadektomii, wywiera różny wpływ na wydzielanie trzustkowe. W przypadku człowieka bezpośredni wpływ kortykotropiny i kortykoidów odnosi się do redukcji podstawowego wydzielania, produkcji dwuwęglanów i amylazy (1), łącznie z brakiem odpowiedzi na sekretynę (9). Natomiast u psów obserwowano wzrost w produkcji

dwuwęglanów i enzymów (10). Także adrenalina redukuje poziom dwuwęglanów i sekrecję enzymów w odpowiedzi na sekretynę u mężczyzn i częściowo jest to uzależnione od zwężenia światła naczyń krwionośnych (9). Hormon wzrostu działa pobudzająco na wydzielanie trzustkowe i działanie to wiąże się z jego efektem troficznym na struktury układu trawiennego. Kalcytonina powoduje natomiast spadek sekrecji wodorowęglanów i białka pobudzanego sekretyną i cholecystokininą. Również hamujący wpływ na wydzielanie trzustkowe przypisuje się prostaglandynom PGE₁ i PGE₂ (3).

Znane są badania odnośnie ścisłej współzależności pomiędzy zewnątrz- i wewnątrzwydzielniczą czynnością trzustki (3). Krążenie krwi w trzustce wykazuje cechy krążenia wrotnego. Krew zaopatrując aparat wyspowy przepływa następnie przez włosniczki w części zewnątrzwydzielniczej. Insulina i glukagon docierają do tkanki gruczołowej trzustki w większym stężeniu niż do jakiegokolwiek innego narządu. Insulina stanowi silny bodziec pobudzający syntezę enzymów trzustkowych i wywiera działanie troficzne w stosunku do komórek zewnątrzwydzielniczych. U chorych z cukrzycą insulinozależną obserwuje się stopniowy zanik utkania zewnątrzwydzielniczego. W przeciwieństwie do insuliny glukagon wywiera działanie hamujące syntezę i wydzielanie enzymów, powodując degradację i zanik komórek zewnątrzwydzielniczych. Hamujący wpływ glukagonu dotyczy zarówno wydzielania enzymów, jak i wodorowęglanów. Uwalnianie insuliny i glukagonu zależy głównie od poziomu cukru we krwi, na który mają także wpływ hormony wydzielane przez nadnercza, a ponadto podlega wpływom ze strony takich hormonów, jak sekretyna, VIP (naczynioruchowy peptyd jelitowy), cholecystokinina, GIP (żołądkowy peptyd hamujący), enteroglukagon i gastryna. Szczególnie silne działanie insulino-tropowe wykazują GIP, VIP i enteroglukagon. Przypuszczalnie hormony żołądkowo-jelitowe pełnią funkcję sygnału „osi jelitowo-trzustkowej” uwalniania insuliny, gdy pokarm dostaje się do przewodu pokarmowego.

Dożołądkowe podawanie preparatów sterydowych wiąże się z częściową inaktywacją leku przed jego ogólnoustrojowym działaniem, jednocześnie także z mobilizacją wątroby, która bierze udział w inaktywacji hormonu, a także z modulacją wydzielania hormonów i enzymów żołądkowo-jelitowo-trzustkowych. Ponadto uzupełnienie hormonów androgennych hamuje zwiększone wydzielanie gonadotropin i kortykoidów nadnerczowych, przywracając organizmowi fizjologiczną i hormonalną homeostazę.

Po 8-dniowym podawaniu zwierzętom gonadektomizowanym Mesteronu stwierdzono częściowe cofnięcie się zmian obserwowanych w trzustce zwierząt grupy I doświadczalnej. Aktywność fosfatazy zasadowej była taka jak w trzustce zwierząt kontrolnych. Aktywność fosfatazy kwaśnej również, tylko w nielicznych pęcherzykach surowicznych była silniejsza. Średnia powierzchnia przekroju jąder komórkowych zmniejszyła się, chociaż była większa od kontrolnej o 2,24 μ^2 . Prawdopodobnie dłuższe podawanie Mesteronu wpłynęłoby skuteczniej na

zmniejszenie objętości jąder komórkowych w kierunku poziomów kontrolnych. Zmniejszenie objętości jąder w komórkach kory nadnerczy po jednorazowym podaniu testosteronu kastrowanym szczurom-samcom obserwował Malendowicz (7).

Zwiększenie ilości kwasów nukleinowych w trzustce zwierząt grupy II doświadczalnej wskazuje na stymulujące działanie podawanego hormonu i jest również zgodne z obserwacjami dotyczącymi działania hormonów androgennych na przyusznicę (13).

Wnioski

Obustronna gonadektomia powoduje po 11 dniach:

1) zwiększenie wielkości jąder w komórkach zewnątrzwydzielniczych trzustki;

2) zmniejszenie aktywności metabolicznej komórek zewnątrzwydzielniczych i wzmocnienie procesów litycznych.

Podawanie Mesteronu przez 8 dni zwierzętom gonadektomizowanym w dawce 2 mg/kg m.c. powoduje:

1) cofnięcie się zmian w aktywności fosfatazy kwaśnej i zasadowej;

2) mobilizację metaboliczną komórek zewnątrzwydzielniczych, której wraz z tym jest zwiększenie ilości kwasów nukleinowych.

PIŚMIENICTWO

1. Dreiling D. A. i wsp.: Effect of ACTH and Adrenocortical Steroids on External Pancreatic Secretion in Man. *New Engl. J. Med.* **258**, 603, 1958.
2. Hammerschmidt R., Kugler P.: Peptidasen in der Niere männlicher Ratten nach Kastration und Testosteron-Substitution. *Z. mikrosk.-anat. Forsch., Leipzig* **98**, 137, 1984.
3. Konturek S.: Fiziologia układu trawiennego. Fizjologiczne podstawy gastroenterologii. PZWL, Warszawa 1985.
4. Krzyżanowska-Gruca S., Gruca S.: Fosfatazy. [w:] *Topochemiczne metody badań komórek i tkanek*. Red. Krygier-Stojałowska A., Godlewski H., PWN, Warszawa 1982, 627-646.
5. Kubikowski P., Kostowski W.: *Farmakologia. Podstawy farmakoterapii*. PZWL, Warszawa 1985.
6. Kubikowski P., Krotkiewski A.: *Vademecum*. PZWL, Warszawa 1985.
7. Malendowicz L. K.: Sex Differences in Adrenocortical Structure and Function. I. The Effect of Postpubertal Gonadectomy and Gonadal Hormone Replacement on Nuclear Volume of Adrenocortical Cells in the Rat. *Cell Tiss. Res.* **151**, 525, 1974.
8. Mihály A.: Light Microscopic Localization of Acid Phosphatase in Different Tissue Cells of the Albino Rat. *Z. mikrosk.-anat. Forsch., Leipzig* **94**, 774, 1980.
9. Pfeiffer R. B., Hinton J. W.: Some Relationships between Adrenal Medullary and Cortical Substances and Exocrine Function of the Pancreas in Man. *Gastroenterology* **31**, 746, 1956.

10. Sircus W.: The Effect of Corticotropin and Corticosteroids on the External Pancreatic Secretion of the Pancreas in Dogs. *Gut* **2**, 338, 1961.
11. Staszyc J., Królikowska-Prasał I.: Badania cytochemiczne trzustki po chirurgicznym przecięciu nerwów błędnych. *Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, Lublin, Sectio D* **25**, 127, 1970.
12. Zarębska A.: The Effect of Testosterone on Secretory Segments of Rat Parotid Gland. *Folia Morphol. (Warsz.)* **40**, 97, 1981.
13. Zarębska A.: Wpływ testosteronu na morfologię jąder komórkowych i ilość kwasów nukleinowych w komórkach gruczołowych przyuszniczy szczura. *Endokr. Pol.* **33**, 151, 1982.
14. Zarębska A., Tochman A.: Ultrastructural Investigations of the Influence of Castration on Parotid Cells of the Rat. *Z. Mikrosk.-anat. Forsch., Leipzig* **99**, 717, 1985.

РЕЗЮМЕ

Исследовано влияние гонадотомии и дополнительного лечения Местероном на наружносекреторную часть поджелудочной железы половозрелых крыс самцов породы Вистар. Одиннадцатидневная гонадотомия вызывает увеличение ядер, понижение метаболической активности и усиление литических процессов в железистых клетках. Восемидневное применение Местерона вызывает метаболическую мобилизацию клеток, которая проявляется увеличением количества нуклеиновых кислот.

SUMMARY

The influence of gonadectomy and supplementary Mestosterone treatment on the pancreas exocrine part of sexually mature male rats of Wistar breed was investigated. 11-day gonadectomy caused the enlargement of nuclear sizes, diminution of metabolic activity and increase of litic processes in the secretion cells. 8-day Mestosterone administration caused the metabolic mobilization of cells visible in the increase of nucleic acid quantity.

